

MUBAH

Doç.Dr. Hasan GÜLEÇ

İktiza veya muhayyerlik veyahut da vad' yönlerinden mükellef kulların fiilleriyle ilgili Allah'ın hitabına "hüküm" denir. Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın doğrudan doğruya hitabıdır. Sünnet, icma ve diğer dinî deliller de Allah'ın hitabına raci dolaylı hitabıdır. Çünkü bunların hepsi ile, Allah'ın kitabını açıklamak hedef alınır. Bu, bir şeyin yapılmasını veya terkedilmesini istemek tarzında olabilir. Veyahut da mutlak bağlayıcı ve tercih etme şeklinde olması da mümkündür. Muhayyerlikte bir şeyi yapıp yapmama konusunda eşitlik vardır. Bunların biri diğerinden üstün tutulmuş değildir. Yani mükellef serbest bırakılmıştır. İşte bu çeşit hükme "mubah" denir. Bir şeyin diğer bir şeye sebep veya şart veyahut da mânî kılınmasına "vad'" adı verilir.¹

Teklîfî hükümler içinde yer alan mubahta mükellef, bir işi yapıp yapmama konusunda Allah tarafından serbest bırakılmıştır. Fiili yapma karşılığında övülme, terketme mukabilinde de yerilme yoktur. Mubahı yapan kul itaatkâr, yapmayan da isyankâr olarak nitelendirilmez.² Mubaha helal ve caiz de denir. Bazan bir işi yapan kimsenin zarar görmeyeceğini anlatmak için de mubah tabiri kullanılır. Mesela "mürtedin kanı mubahtır" ifadesinde, İslâm dininden dönenin kanını dökenin bir zarar görmeyeceği anlatılmış olur. Zaten mubah sözlükte izin verilen, ilân edilen şey demektir.³

Mubah, beş şer'î hüküm içinde yer alır. Bunlar vücûb, nedb, tahrîm,

kerahet ve ibahadır.⁴ Bir kısım Mûtezilîler, mubahın şer'î hüküm olmadığı görüşündedirler. Bunların kanaatine göre mubah, fiil veya terkteki külfeti kaldırmak demektir. Bu da sem'î delilden önce sabittir. Bu iddiayı ortaya atanlar el-Ka'bî (ö. 319/931) ve taraftarlarıdır.⁵ el-Ka'bî'nin bu görüşü fıkıhçılar, hadisçiler ve diğer bilginler tarafından doğru bulunmamıştır.⁶

Ebû İshak el-İsferâînî (ö. 418/1027) dışındaki bilginlerin büyük çoğunluğu, şer'î hüküm içinde yer almakla beraber mubahın teklife dahil olmadığına dâir görüş birliği içindedirler. Çünkü teklifin içinde zorluk ve zahmet vardır. Halbuki mubahla bir işin yapılması istenmemiştir. Aksine kul, işi yapıp yapmama konusunda serbest bırakılmıştır.⁷

Yapılmasına izin verildiği için mubah, vâcibin (farzın) bir parçasıdır tarzındaki görüş de hatalıdır. Çünkü vâcibin yapılması emredilmiş, terkedilmesi ise yasak kılınmıştır.⁸

Mubahın çeşitleri hakkında şunlar söylenir:

- 1- Mubah, yapılması istenen şeye yardımcı olabilir.
- 2- Terkedilmesi istenen şeye yardımcı olabilir.
- 3- Yapılıp yapılmaması serbest bırakılan şeye yardımcı olabilir.
- 4- Yukarıda sayılan üç çeşidin dışında kalan mubahlar da vardır.⁹

Mubahın bir kısmı zarûrî, hâcî veya tekmîlî asıla hizmet eder durumda olabilir. Diğer bir kısmı da böyle olmaz. Meselâ Allah'ın helal kıldığı yiyecek, içecek ve giyeceklerden faydalanmak, aslında mubahtır. Bunların mubahlığı da genel değil ferdîdir; zarurî bir asıla hizmet etmektedir. Bu da hayatın idamesidir. Canı korumak emredilmiştir. Bu, genel bir kaidedir. İşte ferdî (cüz'î) olan mubah, bu küllî asıla yardımcı olmakta ve hizmet etmektedir.¹⁰

Hiçbir mubah sınırsız değildir. Her mubah sadece ve özellikle ferdî (cüz'î) alanda geçerlidir.¹¹

Yemek, içmek ve hanımlarla âile hayatı yaşamak, alış-veriş yapmak, ferdî (cüz'î) olarak caizdir. Yani ferdî planda kalmak şartıyla bunlar bazan

yapılır, bazan da terkedilebilir. Mükellef bu konuda kınanmaz. Fakat bütün insanlar bunları toptan bırakamazlar. Bu takdirde yapılması farz kılınmış zarurî şeyler terkedilmiş olur. Halbuki bunların genel planda yapılması farz kılınmıştır. Bahçelerde dolaşmak, kuşların ötüşüne kulak vermek, mubah mûsiki dinlemek, mubah oyun oynamak ferdî planda caizdir. Bunlar bazı zamanlarda bazı kişilerce yapılabilir. Fakat herkesin her zaman ve dâima bunlarla meşgul olması mekruhtur. Böyle kimseler akılsız olmak, güzel âdetlere karşı çıkmak ve mubah fiillerde israfa dalmakla nitelendirilirler.¹²

Bir şeyin mubah oluşu dört yolla anlaşılır:

1- Hükmü koyan tarafından o işin helal olduğunun bildirilmesi. Şu âyet buna örnektir: "Size bugün temiz olan şeyler helal kılındı. Ehl-i kitabın yemeği size helal, sizin yemeğiniz de onlara helaldir".¹³

2- Bir şeyi yapmanın günah olmadığına bildirilmesi: "Şüphesiz o size murdar eti, kanı, domuz etini, Allah'tan başkasının adı anılarak boğazlanan hayvanı haram kılmıştır. Fakat darda kalana, aşırı gitmemek ve zaruret miktarını aşmamak şartı ile günah yoktur".¹⁴

3- Emir sığıması ile bildirilen hükmün farz değil de mubah olduğuna dair bir karinenin bulunması: "İhramdan çıktığınız zaman avlanınız".¹⁵ Bu âyetle avlanma farz kılınmaz; avlanmanın mubah olduğu bildirilir.

4- Haram kılındığına dair hakkında bir nas bulunmayan şey, aslî istishab kaidesine göre mubahtır. Çünkü eşyada aslolan ibahadır. Önceden beri var olanı var, yok olanı da yok saymaya "istishab" denir. Hakkında nas bulunmayan birtakım akidlerle hukukî tasarruflar buna örnektir.

Mubah hakkında şunların da bilinmesi gerekir: Mubahın mubahlığı nisbîdir. İslâmdan önceki câhiliye çağında yapılan bir kısım işler, islâmî devirde yasaklanmış; daha önce bunları yapanlar affedilmişlerdir. Meselâ bir şahıs, câhiliye çağında, babasının ölümünden sonra üvey annesiyle evlenebiliyor veya iki kızkardeşi bir nikâh altında birleştirebiliyordu. İslâmiyet bunları yasaklamış ve daha önce bunları yapanları da affetmiştir. Kur'an'da bu konu ile ilgili olarak şöyle buyrulur: "Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyiniz. Geçmişte olanlar artık geçmiştir".¹⁶

"...Size iki kızkardeşi bir arada almak suretiyle evlenmek de haram kılınmıştır. Geçmişte olanlar artık geçmiştir".¹⁷ Bazı şeyler islâmın ilk günlerinde haram edilmemişti. Fakat daha sonra bunların haram kılındığı kesin bir şekilde bildirilmiştir. İçkinin haram edilişi böyledir. İçki hakkında son nazil olan âyette Allah taâlâ şöyle buyurur: Ey îman edenler; içki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir; bunlardan kaçının ki kurutuluşa eresiniz.Şeytan, şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister.Artık bunlardan vazgeçersiniz değil mi"? ¹⁸ Bu âyetler nazil olmadan önce içki haram değil, mubahtı. Dolayısı ile bundan önce içki içenler sorguya çekilmeyeceklerdir.¹⁹ Bu ve benzeri hallere bazı fakîhler, "af mertebesi" adını verirler. Bu, mubahla haram arasında bir derecedir. Bir özür sebebiyle haram olduğunu bilmeyerek yasak olan şeyi işleyen kimsenin durumu da böyledir. Meselâ bir kimse, aralarında evlenmeye engel bir mahremiyet bulunduğunu bilmeyerek bir kadınla evlense, sonra aralarında süt kardeşliği gibi bir mahremiyet olduğunu öğrense veya islâmiyeti yeni kabul ettiği için bunun haramlığını bilmediği anlaşılrsa, o bâtil oluşu sonradan ortaya çıkan bir akidle evlenerek kadınla zifafa girmede mazur sayılır. Fakat nikâh akdinin bâtil olduğunu öğrenmeden önceki durumuna nisbetle bu fiil mubah sayılamaz. Aksine günâh ile mubah arasında bir mertebe teşkil eder. İşte buna "af mertebesi" denir. Fakîhlerin bu anlayışı yani fayda ve zararı eşit olan, faili ne övülen ne de yerilen şeye mubah deyişleri göz önüne alınırsa böyle bir mertebeyi kabul etmek gerekir.²⁰

İbn Abbas (ö. 68/687) şöyle der: Hz. Peygamber (S)'in sahabîlerinden daha hayırlı bir topluluk görmedim. Rasulullah vefat edinceye kadar kendilerine sadece onüç şey sordular. Bunların hepsi de Kur'an-ı Kerîm'de vardır: "Sana hayzı sorarlar."²¹ "Sana yetimleri sorarlar."²² "Sana haram ayı sorarlar."²³ Bunların hepsi de sahabîleri yakından ilgilendiren, kendilerine faydalı olacak şeylerdir. Kur'an'da zikredilmeyen şey, Allah'ın affettiği şeydir. Sorulup da haram kılınmayan şey affedilmiştir. Zimmîlerin malları bağışlanmıştır; yani bunlardan zekât alınmaz. Ubeyd b. Umeyr (ö.?) de şöyle demiştir: Allah'ın helâl kıldığı şey

helâldir. Haram kıldığı da haramdır.Hakkında bir şey buyurmadıkları da affedilmiştir.Hz. Peygamber (S) kendisine vahiy gelmeyen konularda çok soru sorulmasından hoşlanmazdı. Bu konularda aslî beraet esas alınır.Hz. Peygamber (S) şöyle buyurmuşlardır: "Daha önce haram kılınmadığı halde sorusu yüzünden müslümanlara bir şeyin haram kılınmasına sebep olan kimse, müslümanlar içinde vebâli en büyük olan insandır."²⁴ Ebu Hureyre(ö.58/678) şöyle der: Rasûlullah (S) bir hitabesinde bize şöyle dedi: " Ey insanlar; Allah size haccı farz kıldı; haccediniz." Bir adam her yıl mı ey Allah'ın Rasulü, deyince Hz. Peygamber sustu. adam sorusunu üç defa tekrarladı. Sonra Allah'ın Rasulü, " eğer evet deseydim her yıl için farz kılınmış olurdu. Siz de buna güc yetiremezsiniz" buyurdu.Daha sonra da şöyle dedi: " Size emrettiğim şey ile beni başbaşa bırakınız. Sizden önceki milletler sadece peygamberlerine çok soru sormak ve çok karşı çıkmak yüzünden mahvolmuşlardır. Ben size bir şeyi emrettiğim zaman gücünüz yettiği nisbette bunu yapınız. Size bir şeyi de yasak edince onu bırakınız."²⁵ Af mertebesinde olan şeylerin konu başlıkları şunlardır ve bunların bazılarında görüş birliği vardır; bazıları ise tartışmalıdır:

a-Hata ve unutmama.

b-İctihadda yanılma.

c-İkrah (cebir, zorlama).

d-Bütün çeşitleri ile ruhsatlar.

e-Teâruz ettiği ve telifi de mümkün olmadığı zaman iki delilden birini tercih etmek.

f-Bir mükellefin kendine ulaşan delile uygun; ulaşmayan delile aykırı hareket etmesi.

g-Sıkışıklık esnasında, bir araya da getirmek mümkün olmayınca iki delilden birini tercih etmek.

h-Hakkında bir hüküm bulunmayan (meskûtün anh olan) şeyler.²⁶

Aslî ihtiyaçlardan veya zarûrî hallerden dolayı mubah olan şeyler

vardır. Zarûretin ikamesi muteberdir. Onun zararları (mefasidi) affedilmiştir. Murdar ölmüş hayvanı veya domuz etini yemek, akmış kanı içmek; zorlama esnasında canı veya malı korumak için dinden döndüğünü veya yalanı söylemek v.s. gibi.²⁷ "Eşyada aslolan ibahadır veya afvdir" kaidesi görüş birliği ile sınırsız (umûmî) değildir. Bunu sınırlayıcı (tahsis edici) şeyler vardır.²⁸

S o n u ç :

Mükellef kulun mubahlardan yararlanması esastır. Allah Taâlâ bir şeyin yapılıp yapılmamasını serbest bırakmışsa kul da o konuda serbesttir. Zaten Hz. Peygamber(S) de şöyle buyurmuşlardır: " Allah size bir konuda hürriyet verince siz de kendinizi o konuda hür sayınız".²⁹ Bazen mükellefin niyet ve maksadına göre mubah fiille de sevab kazanılır. Vatanını düşmanlardan korumak maksadıyla spor yapıp vücudunu kuvvetlendiren kimsenin durumu böyledir. Mubah fiiller bütün müslümanlar tarafından toptan terkedilemez. Müslümanın mubah istirahatate de ihtiyacı vardır. Devamlı ibadet etmek, kötülüğü emreden nefsin tabiatına aykırıdır. Daha fazla zorlanırsa gemi azıya alarak insanı baştan çıkarabilir, doğru yoldan ayırabilir. Bunun için mütt kilerin mubah istirahatlerle böyle tehlikelerden uzaklaşmaları gerekir. Haramı, helâli göz önünde tutmadan hayat sürmeye ibahîlik denir ki İslâm dini böyle bir yaşayışı asla tasvip etmez.

DİPNOTLAR :

- 1- Şevkânî Muhammed b. Ali, İrşâdü'l-Fuhûl, Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1356/1937, s.6.
- 2- Şâtibî İbrahim b. Mûsâ, el-Muvâfakât fî Usûli'l-Ahkâm, Kahire: Mektebetü ve Matbaatü Muhammed Ali Sabîh ve Evlâdih^o 1969, I, 63; Taftâzânî Mes'ûd b. Ömer, et-Telvîh, İstanbul: Mekteb-i Sanayî' Matbaası, 1310,II,651; Molla Hüsrev Muhammed b. Ferâmûz, Mir'ât, İstanbul: Şeriket-i Sahafiye-i Osmaniye,1310, II,

171.

- 3- Amidî Seyfüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Ali b. Muhammed, el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm, Kahire: Müessesetü'l-Halebi, 1387/1967, I, 114; Vehbe ez-Zuhaylî, Usûlü'l-Fıkhî'l-İslâmî, Dimeşk: Darü'l-Fıkr, 1406/ 1986, I, 87.
- 4- Muhammed b. Ali b.Huseyn, Tehzîbü'l-Fürûk', Mısır: Dârü'l-Mârife (Beyrut ofset) 1347, I,46.
- 5- Gazâlî Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, el-Mustasfâ, Mısır (Bulak): el-Matbaatü'l-Emîriyye, 1322,I,75; Amidî, a.g.e. I,115.
- 6- Emîr Bâd Şâh Muhammed Emîn, Teysîru't-Tahrîr alâ Kitâbi't-Tahrîr, Mısır: Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1350, II,226-227.
- 7- Amidî, a.g.e. I, 117.
- 8- Emîr Bâd Şâh, a.g.e. II,227-228.
- 9- Şâtubî, a.g.e. I,85.
- 10- Şâtubî, a.g.e. I,77.
- 11- Şâtubî, a.g.e. I,86.
- 12- Şâtubî, a.g.e. I,79.
- 13- Mâide 5/5.
- 14- Bakara 2/173.
- 15- Mâide 5/2.
- 16- Nisâ 4/22.
- 17- Nisâ 4/23.
- 18- Mâide 5/90-91.
- 19- Muhammed Ebû Zehra, Usûlü'l-Fıkh, Kahire: Dârü'l-Fıkrî'l-Arabî ty. s. 38-39; Çev. Abdulkadir Şener, İslâm Hukuku Metodolojisi, Ankara: A.Ü. İlâhiyat Fakültesi Yayınları, No: CX, 1973, s. 59.
- 20- M. Ebû Zehra, a.g.e. s. 39; Çev. A. Şener, a.g.e. s. 60.
- 21- Bakara 2/222.
- 22- Bakara 2/220.

- 23- Bakara 2/217.
- 24- Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as, Sünen, sünnet 6, byy. Dârü İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye, ty. IV,201-202.
- 25- Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, Sahîh, Mısır, Dâru İhyâi'l-Küttübi'l-Arabiyye, hac 412,1374/1955, II,795; Şâtübî, a.g.e. I,101-102.
- 26- Şâtübî, a.g.e. I,103-104.
- 27- Şâtübî, a.g.e. I,117.
- 28- Şâtübî, a.g.e. I,121.
- 29 Buhârî Muhammed b. İsmâîl, Sahîh, salât 9, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1315, I,96; Nesâî Ahmed b. Şuayb, Sünen, zekât 40, Kahire: el-Matbaatü'l-Mısriyye bi'l-Ezher, 1348/1930, V,53

الملخص

المباح

المباح في اللغة هو المعنن و المأذون و في الاصطلاح ما خير الشارع المكلف بين فعله و تركه ، أو هو ما لا يتعلق بفعله مدح و لا ذمّ مثل الأكل و الشرب و المشي و النوم . و قد يقال للمباح الحلال و الجائز .

و تعرف الإباحة بأمر منها :

١. النص من الشارع بحلّ الشيء .

٢. النص من الشارع على نفي الإثم أو الجناح أو الحرج .

٣- التعبير بصيغة الأمر مع وجود القرينة الصارفة عن الوجوب إلى الإباحة .

٤- استصحاب الإباحة الأصلية للأشياء بناء على أن الأصل فيها الإباحة .

و قد يكون المباح خادماً لأمر مطلوب الفعل أو خادماً لأمر مطلوب الترك أو

خادماً لمباح أو لا يكون خادماً لشيء .

و المباح إنما هو بالنسبة للجزء و أما بالنسبة للكل فهو إما مطلوب الفعل أو

الترك ، فالإباحة تتجه إلى الجزئيات ، لا إلى أصل الأشياء و إلى بعض الأوقات ، لا

إلى جميع الأزمان ، كالأكل فهو مباح بمعنى أن للمكلف أن يتخير أنواع الأطعمة

المباحة فيأخذ منها ما يشاء و يترك ما يشاء كما له أن يترك الأكل في وقت من

الأوقات و لكن أصل الأكل مطلوب فعله من حيث الجملة ؛ لأن فيه حياة الإنسان

و حفظ الحياة مطلوب من المكلف .